

Atif Purivatra

**Iz recenzije knjige,
autora Smaila Čekić:
“GENOCID NAD BOŠNJACIMA
U II-SVJETSKOM RATU”**

KNJIGA ISTINE I OPOMENE

Tek na kraju XX stoljeća Bošnjaci istražuju i uče vlastitu historiju, kako bi izvukli historijsku pouku i, prema mogućnostima, strpljivo uticali da za nju znaju i njihovi susjedi, kao i drugi narodi. “Historija je učiteljica života” samo za one na kojima se ona ne ponavlja u negativnom kontekstu. Bošnjacima se, nažalost, genocid toliko često dešava da, ako ne budu informirani o sebi samima, oprezni prema neprijateljima i lažnim prijateljima, vješti u umjetnosti opstanka i jaki kao pojedinci i nacija, sljedeći mogući genocid nad njima može, zaista, biti i zadnji. To je, uostalom jedan srpski zločinac (prosvjetni radnik) iz Donjeg Vakufa 1992. zapisao na kundaku svoje puške: “Moj deda i otac su klali Turke i ja sam ih klaio, nadam se da moj sin neće imati priliku da ih kolje, jer ćemo ih mi istrijebiti”.

Bošnjački historiografi nisu istraživali genocid i druge zločine nad njihovim narodom. Veliki broj Bošnjaka nije do bosanskog odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995 ni znao za njihova ranija ukupna stradanja. Međutim, u novije vrijeme sa zadovoljstvom i radošću ističem da je jedan od historičara koji naučno istražuje i svojim radovima ispisuje stranice pamćenja i opomene na posljedni i ranije genocide nad Bošnjacima je prof. Dr Smail Čekić.

U njegovoj najnovijoj knjizi “Genocid nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu” prof. Čekić prezentira dokumenta koja uvjerljivo govore o korjenima, ciljevima, karakteru i posljedicama zločina nad Bošnjacima, kao i o identitetu njihovih ideologija i izvršilaca. Autor je prije agresije na Bosnu i Hercegovinu uporno i temeljito u većem broju arhiva u Sarajevu, Zagrebu, Beogradu i Jasenovcu istraživao historijsku dokumentaciju o genocidu nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu. Rezultat tog višegodi-

šnjeg rada je i ovo veoma značajno djelo koje predstavlja izbor iz velikog broja dokumenata koji su, zahvaljujući njemu, otrgnuti od zaborava i spašeni za savremenika i potomstvo.

Najveći broj prezentiranih dokumenata prvi put je publiciran u ovoj knjizi. Manji je dio ranije objavljen, a njihova je pojava ovdje uvjetovana potrebom dokumentiranja cjeline genocida nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu.

Čekićevo djelo potvrđuje da je u Drugom svjetskom ratu najveći broj Bošnjaka stradao u zločinima genocida koji su nad njima izvršili Srbi i Crnogorci organizirani u četničkom pokretu Draže Mihajlovića. Osim toga, politički i vojni organi Nezavisne Države Hrvatske vršili su, također, genocid nad Bošnjacima, o čemu svjedoče dokumenti u ovoj knjizi. U knjizi je prezentiran i jedan broj dokumenata o zločinima njemačke i italijanske okupacione vojske.

Vrijedna je pažnje i činjenica da su u Čekićevoj knjizi prvi put objavljuju dokumenti bez kojih nije moguće proučavati genocid i druge zločine nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu na teritoriji Bosne i Hercegovine, Sandžaka i Crne Gore. Tako se, ilustracije radi, u ovom djelu, između ostalog, nalaze podatci o zločinima na području Višegrada od kraja oktobra i početka novembra 1941, zatim januara i novembra 1942, o pokolju u Koraju krajem novembra 1941, o zločinima na području Rogatice u oktobru zatim novembru i decembru 1941, o zločinima u Prači novembra 1941, u selu Tuholj decembra 1941, na Glasincu februara 1941, na području Čajniča u toku zime 1941/42, na području Goražda 1941, kao i zločinima u Foči i na području tog kraja 1941, zatim januara, avgusta, oktobra i decembra 1942, te januara 1943, o masovnom pokolju civilnog stanovništva u Prozoru 1942. itd, itd.

U ovom djelu objavljuju se i dokumenti o masovnim grobnicama na području Prijedora iz 1942, o pokolju islamskih vjerskih službenika u istočnoj Bosni, o zločinima silovanja, o prilikama i položaju Bošnjaka u Višegradu za vrijeme italijanske okupacije, itd.

Posebnu vrijednost imaju dokumenta na osnovu kojih je moguće istražiti broj žrtava, mjesto, vrijeme i način izvršenja zločina, mjesto, vrijeme i način izvršenja zločina, kao i identitet izvršilaca zločina nad Bošnjacima u Sandžaku, koji su, također, prvi put ugledali svjetlo dana. S tim u vezi, ukazujemo na dokumente o masovnom pokolju Bošnjaka u pljevaljskom i pribojskom kraal februara 1943. od strane četnika Drže Mihajlovića i Pavla Đurišića. Tada su četnici u pljevaljskom srezu napali, kako stoji u dokumentima, "mirno nezaštićeno muslimansko stanovništvo", "stavljajuć pod nož čitavo stanovništvo muslimanske vjeroispovjesti koje su zatekli kod kuća. Ovom prilikom četničke bande nijesu poštedjele ni maloljetnu djecu, žene i starce, već su djecu klali, nabadali na no-

ževe svojih bajoneta, a onda ih bacali u zapaljene domove da gore zajedno sa svojim starijim. Ovi banditi silovali su žene i djevojke na očigled svoje djece i male braće, kao i roditelja, a onda ih bacali polužive u zapaljene domove da sagore...". U Čekićevoj knjizi su obavljena imena i prezimena žrtava, sa godinama starosti, 1051 ubijenog, odnosno zaklanog Bošnjaka i broj zapaljenih i uništenih kuća i sporednih zgrada, sa imenom i prezimenom njihovih vlasnika.

Spisak zaklanih (ubijenih) Bošnjaka u pribojskom srezu, sa imenima i prezimenima, mjestom prebivališta i godinom starosti, sadrži 1547. žrtava. Ovi podaci su užasna slika planiranog genocida, sa namjerom da se potpuno istrjebe Bošnjaci u tom dijelu Sandžaka. Na osnovu tog dokumenta i tabelarnog pregleda zločina u pribojskom kraal, sa brojem žrtava (po polu i starosti), oblicima zločina (klanje, mrcvarenje, vješanje, streljanje, hapšenje, interniranje u zemlji, odvođenje na privremeni rad, prinudno preseljenje, odvođenje u logore van zemlje, prinudna mobilizacija i dr.), te pljačkom imovine (broj spaljenih i razorenih kuća, broj opljačkane stoke-sitne i krupne, pljačke hrane, fabrika, radnji, namještaja, odijela), kao i izvršiocima zločina (okupatori i njihovi kolaboracionisti) pouzdano se može utvrditi da su ti zločini imali masovni karakter, kojom su prilikom ubijene brojne porodice (i do 7,10 i više članova), uključujući i djecu od 2 i 3 godine, pa i stare svega nekoliko mjeseci i dana.

S obzirom da Naučnoj javnosti do sada nije poznato stradanje Bošnjaka u koncentracionom logoru Jasenovac, značajno je istaknuti da prof. Čekić prvi put objavljuje dokumente o masovnom stradanju Bošnjaka u tom logoru i time pobija dosadašnja istraživanja, posebno srpskih historičara, po kojima su u Jasenovcu stradali samo Srbi.

U ovom Čekićevom djelu su objavljeni i brojni spiskovi ubijenih na osnovu kojih je utvrđen identitet žrtava zločina, sa imenima i prezimenima, mjestom prebivališta, godinama starosti, brojem ubijenih članova porodice, koji potvrđuju da su Bošnjaci ubijani na genocidnoj osnovi.

Ovaj Zbornik pruža masu podataka na osnovu kojih se pouzdano mogu utvrditi izvršiocima zločina nad Bošnjacima. Naime, brojna dokumenta navode imena i prezimena desetina i stotine zločinaca. Ti podatci su od posebne vrijednosti, ne samo za historičare, već i za sociologe, psihologe, pravnike i druge naučne discipline, koje imaju namjeru da utvrde genealogiju zločinaca i eventualnu njihovu povezanost sa zločincima koji su u periodu od 1991. - 1995. učestvovali u agresiji na Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima.

Izbjeglištvo, kao poseban oblik zločina genocida nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu, u dosadašnjoj historiografiji nije u dovoljno istraženo. U ovoj knjizi su objavljeni brojni dokumenti koji o tome govore, što joj daje posebnu vrijednost. Na osnovu tih podataka moguće je

utvrditi porijeklo, broj, polnu i nacionalnu strukturu izbjeglica, zatim njihov smještaj u gradu Sarajevu, uslove života, ishrane, zdravstveno stanje i dr. Tako se, ilustracije radi, 25. februara 1942. u gradu Sarajevu nalazilo 11.266 izbjeglica koje su bile registrovane od Ureda za izbjeglice Velike župe Vrhbosna (od kojih 5.349 žena, zatim 2.276 djece do 7 godina, među kojim 120 bez oba roditelja, te 400 staraca i starica preko 60 godina). Međutim, pored navedenog broja izbjeglica u gradu Sarajevu se, prema objavljenim dokumentima, nalazi i znatan broj koji se nisu prijavili Uredu, jer su sami našli stanove ili su se smjestili kod svoje rodbine.

Knjiga je solidno, sistematski, stručno i kvalitetno priredena sa navedenim korišćenim izvorima, opširnim i detaljnim registrom ličnih imena i registrom geografskih imena. U tom je, pored ostalog, zasluga i izdavača ove knjige Udruženja Muslimana za antigenocidne aktivnosti - MAG.

Na kraju, knjiga profesora dr. Smaila Čekića je izuzetan istraživački rad i poduhvat od kapitalne vrijednosti i značaja, bez koje nije moguće dalje naučno oblikovanje još uvijek nedovoljno obradenog genocida nad Bošnjacima što je, uostalom, obaveza i nezaobilazan zadatak sadašnjih i budućih znanstvenih, kulturnih i javnih radnika, prvenstveno Bošnjaka.

Knjiga "Genocid nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu", pored izuzetnog značaja za dalji naučnoistraživački rad, ima i važnu edukativnu ulogu, osobito za bošnjački narod.

(Izlaganje na promociji knjige "Genocid nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu", autora prof.dr. Smaila Čekića, Sarajevo, 10. novembra 1997.)